

С. Л. Кузьмук, канд. с.-г. наук,
І. А. Ковальова, канд. с.-г. наук
Л. В. Герус, канд. с.-г. наук.

Національний науковий центр
“Інститут виноградарства і виноробства ім. В.Є. Таїрова”,
Україна

ПОКРАЩЕННЯ СОРТИМЕНТУ ВИНОГРАДУ МЕТОДОМ ІНТРОДУКЦІЇ

В статті розглянуто основні історичні аспекти розвитку інтродукції, як методу покращення сортименту винограду та виявлено значну роль цього методу в збагаченні сортових ресурсів винограду різних виноградарських регіонів світу. Зроблено висновок про необхідність подальшого вивчення інтродукованих сортів винограду та застосування їх в селекційній роботі з метою створення місцевих комплексостійких сортів винограду.

Ключові слова: виноградарство, інтродукція, сорт, сортимент, екологічна пластичність, ґрунтово-кліматичні умови.

Сорт – ефективний засіб, за допомогою якого забезпечується інтенсифікація і зростання рентабельності сільськогосподарського виробництва. Значення сорту особливо важливе у виноградарстві. В цій галузі сільського господарства сорт не тільки визначає можливість вирощування даної культури в тому чи іншому районі, але є головним чинником, що обумовлює кількість та якість урожаю. Сорти винограду відрізняються один від іншого за комплексом агробіологічних показників та господарсько-цінних ознак і властивостей – силою росту, строками досягання, продуктивністю, якісними показниками продукції, стійкістю проти несприятливих умов середовища. Сорт, агротехнічні прийоми, які застосовуються при його вирощуванні та екологічні умови місцевості представляють собою єдину систему, функціональність якої залежить від відповідності та співвідношення цих складових.

Існує два основних шляхи вирішення проблеми сорту у виноградарстві – виведення нових високоякісних сортів та покращення сортового складу виноградних насаджень методом інтродукції і випробування як нових, так і стародавніх сортів.

В різні періоди питаннями, пов'язаними з застосуванням методу інтродукції як засобу покращення та вдосконалення місцевих сортиментів винограду з метою підвищення ефективності виноградарської галузі, займалися багато видатних вчених: І. В. Мічурін, О. М. Негруль, Є. М. Докучаєва, К. Б. Іванова, О. С. Комарова, П. Я. Голодрига, М. Я. Борисовський, Є. М. Губін, Л. Ф. Мелешко та інші. Зроблені ними висновки свідчать, що інтродукція як засіб збагачення видового, породного і сортового складу рослин тієї чи іншої місцевості зіграла величезну роль у сільському господарстві.

Виноградна рослина почала використовуватися людиною ще з прадавніх часів. Поступово, з розвитком торговельних зв'язків між регіонами розвивався обмін або в своєму сучасному розумінні інтродукція сортових ресурсів. Вибір та залучення в культуру форм або сортів спочатку здійснювалось без попереднього вивчення, тобто емпірично. Тому, поряд з цінними сортами завозились та розповсюджувались і ті сорти, що не були пристосовані до нових для них умов.

Описуючи процес розвитку інтродукції П. Я. Голодрига зазначив, що до XVII сторіччя інтродукція розвивалася без врахування вимог рослин до ґрунтово-кліматичних умов. І тільки в XVII сторіччі А. Декандоль дійшов висновку про вирішальне значення суми температур та вперше висловив думку, що кожен вид має свою, нижню межу кількості тепла, яка надає можливість йому розвиватися і що успіх інтродукції визначається комплексом температурних факторів.

Теоретичні основи переміщення і активного пристосування рослин до нових для них умов, тобто інтродукції, вперше були сформульовані І. В. Мічуриним в його праці про акліматизацію. У виноградарстві мічуринський засіб акліматизації, тобто активного пристосування рослин до нового для них середовища, отримав широке застосування. Це сприяло просуванню винограду в нові райони і збагаченню сортиментів різних виноградарських зон новими, більш пристосованими до місцевих умов сортами.

Відомо, що нові сорти, як більш пластичні, при переносі в інші райони можуть краще пристосовуватись до місцевих умов, і в культурі часто можуть проявити себе з найкращого боку. Визначальна роль інтродукції у виноградарстві пов'язана з високою пластичністю, яка властива багатьом сортам винограду. Завдяки цьому відмічено широкий діапазон їх пристосування до різних умов вирощування, полегшений застосуванням відповідних агротехнічних прийомів.

О. С. Комарова у своїх працях зазначає, що на протязі багатовікової історії в виноградарстві незрівнянно велике значення мала інтродукція шляхом натуралізації, тобто просте переміщення сортів винограду з однієї місцевості в іншу. Навіть виноградарські райони, розташовані поблизу центрів походження культурного винограду, збагачували свій сортимент шляхом завезення виноградних лоз з інших місцевостей. Це стосується, наприклад, країн Середньої Азії.

Визначено також, що сорти багатьох районів Грузії, Туркменії, Азербайджану частково походять від місцевого дикого винограду, а частково завезені з Ірану. Сортимент столових сортів Таджикистану та Узбекистану сформувався в основному за рахунок завезення їх з Ірану. Багато сортів, які збереглися з далеких часів у Криму, Молдові, Північному Кавказі та на Дону були завезені греками, генуезцями та турками.

Якщо сьогодні оглянути розповсюдження різних за своїм походженням сортів винограду, то можна зробити висновок, що багато з них складають сортименти одразу декількох країн, далеко за межами місця свого походження. Багато країн світу з розвинутим виноградарством (Чилі, Аргентина, Японія, Австралія, ПАР) будують сьогодні свої виноградарсько-виноробні галузі в основному за рахунок інтродукованих сортів винограду. В межах окремих країн також існують цілі регіони, як, наприклад, штат Каліфорнія у США, промисловий сортимент яких складається в основному з інтродукованих сортів винограду, що знайшли тут свою другу батьківщину. В США нараховується 28 місцевих видів *VitisL.*, але близько 90% загального об'єму продукції отримують від культивування сортів винограду європейсько-азійського походження.

Працями багатьох вчених Інституту виноградарства і виноробства ім. В. Є. Таїрова доведено, що в успішному виконанні програм з розвитку виноградарства, збільшенні виробництва винограду, покращенні якості урожаю і отримуваної продукції, першочергове значення має правильний підбір та розміщення сортів у відповідності з їх агробіологічними особливостями та природними умовами окремих районів. Теорія та практика інтродукції базуються на основі всебічного вивчення еколого-біологічних вимог рослин, що намічені до переносу у нове місце, та виявлення ступеню відповідності їм природних умов району інтродукції. Для сортів винограду вирішальними є умови зимівлі та забезпеченість їх теплом в період вегетації. Відповідність вимог сорту винограду до кількості та якості тепла, необхідного для повного досягання ягід, визрівання однорічних пагонів з забезпеченістю теплом району його інтродукції, є найважливішою умовою успіху переносу сортів з однієї місцевості в іншу.

Розрізняють сорти з вузьким ареалом культивування в обмеженій екологічній зоні та сорти з широкою екологічною пластичністю, які добре ростуть та розвиваються в різних ґрунтово-кліматичних умовах.

Під екологічною пластичністю розуміють здатність сортів зберігати в різних еколого-географічних регіонах високий рівень продуктивності, тобто високу урожайність у поєднанні з високою якістю урожаю.

Доведено, що широкою екологічною пластичністю відрізняється цілий ряд

стародавніх сортів: Аліготе, Каберне Совіньйон, Шардоне, група Піно – французькі, Сильванер та Трамінер рожевий – австрійські, Ркацителі та Сапераві - грузинські, Рислінг рейнський – німецький, Мускат гамбурзький – англійський, група Шасла – єгипетські. Ці сорти стали свого часу основою промислового сортименту винограду півдня України. І хоча вони походять з різних регіонів, їх поєднує здатність пристосовуватись до нових екологічних умов, що підтверджується включенням цих сортів в районований та промисловий сортименти України і багатьох виноградарських країн світу.

Багаторічні спостереження показали, що найбільш широкий діапазон пристосування мають як раз сорти, які походять з північних районів виноградарства, та районів з гірським рельєфом, що пояснюється формуванням їх генотипів в умовах різких змін кліматичних факторів та погодних умов. Культивування і вивчення протягом багатьох років агробіологічних та господарських ознак і властивостей великої кількості інтродукованих сортів винограду різного генетичного походження в різноманітних екологічних умовах, встановлення їх вимог до найважливіших факторів навколишнього середовища, дозволили встановити для України найбільш прийнятні еколого-географічні регіони з метою завезення з них виноградних лоз. Такими регіонами є виноградарські райони Франції, Угорщини, Німеччини, Молдови та Північного Кавказу.

Генеративна селекція передбачає використання генетичного потенціалу сортів винограду, які походять з різних географічних регіонів. Інтродуковані сорти винограду широко застосовуються в селекційній роботі, яка направлена на створення нових, високоякісних сортів вітчизняної селекції. Вагоме місце в сучасному районованому та промислово сортименті України займають саме такі сорти столового і технічного напрямку використання: Аркадія, Флора, Оригінал, Загадка, Комета, Ланжерон, Одісей – столові; Сухолиманський білий, Мускат одеський, Ароматний, Загрей, Одеський чорний, Рубін таїровський - технічні.

Висновки. Наукові дослідження у напрямку інтродукції та виділення столових сортів винограду, найбільш пристосованих до умов півдня України, необхідно продовжувати, що дозволить через впровадження кращих з них у виробництво значно підвищити продуктивність виноградних насаджень, їх довговічність та загалом економічну ефективність виноградарства України. В той же час, використання у генеративній гібридизації сортів-джерел цінних господарських ознак, виділених в ампелографічних колекціях, дозволить покращити ефективність селекційного процесу, направлено на створення місцевих комплексностійких сортів винограду.

Використані джерела

1. Анапская ампелографическая коллекция / Е. А. Егоров, О. М. Ильяшенко, А. Г. Коваленко и др. – Краснодар: ГНУ СКЗНИИСиВ, 2009. – 215 с.
2. Виноградарство Северного Причерноморья: монография / В. В. Власов, Н. А. Мулюкина, В. Б. Кобец и др.; под ред. В. В. Власова. – Арциз: ФОП Петров О. С., 2009. – 208 с.
3. Голодрига П. Я. Улучшение сортимента виноградных насаждений / П. Я. Голодрига, И. Л. Зеленин, Т. Г. Катарьян. – Симферополь: Крым, 1969. – 176 с.
4. До питання збереження та поліпшення генофонду винограду України / Е. А. Абрамова, Л. Т. Нікіфорова, Л. Ф. Мелешко та ін. // Виноградарство і виноробство: міжв. тем. наук. зб. ІВіВ ім. В. Є. Таїрова. – К.: Аграрна наука, 2002. – Вип. 40. – С. 87-92.
5. Докучаева Е. Н. Улучшение столового сортимента винограда Украины / Е. Н. Докучаева, Л. Ф. Мелешко // Перспективы развития, производства и переработки винограда. – Кишинёв: Штиинца, 1987. – Ч. 1. – С. 27-29.
6. Комарова Е. С. Интродуцированные сорта винограда на Украине и их значение в улучшении местного сортимента / Е. С. Комарова // Сорт в виноградарстве. – М.: Сельхозиздат, 1962. – С. 237-247.
7. Кузьмук С. Л. Джерела цінних господарських ознак колекційних зразків столового

- винограду в умовах Північного Причорномор'я / С. Л. Кузьмук, М. Г. Банковська, С. П. Джуманазарова // Генетичні ресурси рослин: наук. журн. – Харків, 2012. – № 10-11. – С. 173-178.
8. Кузьмук С. Л. Столовые сорта молдавской селекции в условиях Северного Причерноморья / С. Л. Кузьмук // Pomicultura, Viticultura si Vinificatia. – Chisinau, 2014. – Nr. 3. – P. 21-24.
 9. Сортимент винограду України – перспективи вдосконалення / В. В. Власов, Н. А. Мулюкіна, І. А. Ковальова, та ін. // Сучасні аграрні технології: інформаційно-аналітичне видання. – К., 2013. – № 05 (333). – С. 64-71.
 10. Mihail Rapcea. PEDOAMPELOECOLOGIA – BAZA DEZVOLTARII DURABILE. A VITICULTURII IN REPUBLICA MOLDOVA / Mihail Rapcea. – Ch.: Tipografia – Sirius s.n., 2004. – 232 p.

Кузьмук С. Л., Ковалёва И. А., Герус Л. В.

Улучшение сортимента винограда методом интродукции

В статье рассмотрены основные исторические аспекты развития интродукции как метода улучшения сортимента винограда и выявлена значительная роль этого метода в обогащении сортовых ресурсов разных виноградарских регионов мира. Сделан вывод о необходимости дальнейшего изучения интродуцированных сортов винограда и применения их в селекционной работе с целью создания местных комплексноустойчивых сортов винограда.

Ключевые слова: виноградарство, интродукция, сорт, сортимент, экологическая пластичность, почвенно-климатические условия.

S. L.Kuzmuk, I. A. Kovalyova, L. V. Gerus

Grape assortment improvement by introduction

The main historical aspects of introduction development as a method for improvement of grape assortment were considered. The significant role of this method in the enrichment of varietal resources of different vineyard regions of the world was revealed. The introduced grape varieties further study necessity and their wide application in breeding to create local cultivars with complex resistance has been shown.

Keywords: viticulture, introduction, cultivar, assortment, ecological plasticity, soil and climatic conditions.

УДК 634.836.3

Г. В. Куліджанов, канд. с.-г. наук, доц.,
Одеська філія ДУ "Держґрунтохорона",
Україна

ВИНОГРАДНИЙ КАДАСТР ОДЕСЬКОЇ ОБЛАСТІ І ЗАГАЛЬНИЙ СТАН ВИНОГРАДНИХ НАСАДЖЕНЬ

Охарактеризовано загальний стан виноградних насаджень Одеської області за результатами складання Виноградного Кадастру України. За оцінкою віку, зріженості та загального стану виноградних насаджень зроблено висновок про необхідність суттєвої державної підтримки галузі та збільшення обсягів садіння нових насаджень.